

Postkritisk læsning - et litterært anliggende

Af ph.d., lektor Stefan Kjerkegaard, Aarhus Universitet. Udgiver: metodebogen.dks redaktør, Jørn Ingemann Knudsen, 2025.

Indholdsfortegnelse

Resumé	2
Introduktion til postkritik	3
Historisk baggrund	4
Postkritikken i Danmark	6
Hvordan laver man en postkritisk analyse?.....	10
1. Beskrivelse frem for fortolkning	10
2. At tænke med teksten frem for mod den.....	10
3. Affekt og stemning	10
4. Relationel forståelse	11
5. Litteraturens brugsværdi	11
Litteratur i brug og litterært feltarbejde.....	12
En postkritisk læsning af Asta Olivia Nordenhofs det nemme og det ensomme	15
Afsluttende refleksioner	19
Anvendt litteratur	21
Forslag til fremgangsmåder	24

Resumé

Artiklen introducerer til postkritik som en alternativ analytisk tilgang til litteratur, der fokuserer på tekstens affektive, relationelle og brugsmæssige dimensioner frem for at afsløre ideologier eller skjulte strukturer. Med afsæt i teoretikere som Rita Felski, Eve Kosofsky Sedgwick og Bruno Latour beskrives postkritikken som et skift fra “mistankens hermeneutik” til en mere åben, deltagende læsemåde, hvor teksten ses som et anliggende snarere end et objekt.

Artiklen viser, hvordan postkritik praktiseres i Danmark – bl.a. i forskningsmiljøet omkring SDU og med konkrete bidrag fra Hans Lind og Camilla Schwartz – og hvordan metoden kan anvendes i undervisning og litterært feltarbejde. Et centralt eksempel er læsningen af Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme*, som læses som en åben henvendelse snarere end et lukket kunstværk.

Der inddrages desuden begreber som Wolfgang Isters “implicitte læser”, James Phelans tredeling af læserrespons (mimetisk, tematisk, syntetisk) og Peter Rabinowitz’ idé om den “autoriserede læser”. Artiklen slutter med en refleksion over postkritik som en mulighed for at styrke litteraturens potentiale som fælles, affektiv erkendelse snarere end som dekonstruktivt objekt.

Introduktion til postkritik

Postkritik er en tilgang til litteratur og litteraturanalyse, der fokuserer på tekstens affektive og relationelle dimensioner frem for at lede efter skjulte betydninger eller ideologiske strukturer bag den. Den postkritiske metode skifter opmærksomheden fra det, der er blevet kaldt en "mistankens hermeneutik", hvor tekster anskues som noget, der skal afsløres og fortolkes, til en mere åben og beskrivende tilgang, hvor teksten forstås i dens oplevede og brugte form: Eller kortere sagt som et *anliggende*. I stedet for at se litteraturen som noget der har en kode, som skal knækkes, spørger postkritikken: Hvordan virker tekster? Hvad gør de ved os som læsere? Hvordan skaber de mening i vores liv og i den kontekst, de indgår i?

Postkritikken udspringer således af en erkendelse af, at litteraturens værdi ikke kun ligger i tekstens skjulte betydninger eller i dens ideologiske indlejring, men i de måder, den påvirker og engagerer sine læsere på. Litterære tekster, uanset genre og sværhedsgrad, har en særlig evne til at bevæge os, forme vores oplevelser og etablere relationer mellem mennesker. Ved at tage dette alvorligt som analytisk perspektiv flytter postkritikken fokus fra dekonstruktion til deltagelse, fra afsløring til affekt, fra kritik til beskrivelse.

Hvor traditionel litteraturkritik, ifølge postkritikken, ofte har været drevet af en mistro til tekstens overflade og en forestilling om, at sand mening ligger skjult bag den umiddelbare læseoplevelse, foreslår denne en anden tilgang. I stedet for at forsøge at gennemskue tekstens underliggende ideologi eller intention, undersøger postkritikken, hvad teksten gør, og hvordan den fungerer i praksis. Tre centrale principper for en postkritisk læsning er:

1. En tendens til at tænke *beskrivelse frem for fortolkning* – at fokusere på, hvordan teksten opleves, snarere end hvad den betyder.
2. En tendens til *at tænke med teksten* i stedet for at tænke mod den – at engagere sig i teksten som en medspiller frem for at afsløre dens skjulte dagsordener.
3. En tendens til at se teksten som *en del af en større sammenhæng* – at undersøge dens relationer til læseren, konteksten og de affektive netværk, den indgår i.

Det er imidlertid vigtigt at huske på, at postkritik ikke er et opgør med kritisk tænkning, men snarere ser en kritisk (nær)læsning som én måde blandt flere at bruge teksten på. Den handler ikke om at acceptere enhver tekst uden kritiske spørgsmål, men om at være åben overfor andre måder at engagere sig i litteraturen på, der kan favne litteraturens oplevelsesdimension og betydning i et socialt rum. I ordet *postkritik* betyder præfikset *post-* derfor ikke nødvendigvis et opgør med kritikken, men snarere et skridt *efter* den. Ligesom i *postmodernisme* betegner *post-* her det, der kommer i forlængelse af – ikke det, der nødvendigvis afviser. Ved at fokusere på, hvordan tekster bruges, læses og huskes, ønsker postkritikken derfor at åbne nye perspektiver på litterær analyse og forståelse.

Historisk baggrund

Postkritikken opstår som en reaktion på en ofte dominerende kritisk tradition i litteraturvidenskaben, der har været præget af den førnævnte "mistankens hermeneutik". Inspireret af klassiske tænkere som Marx, Freud og Nietzsche udviklede denne tradition en forståelse af tekster som noget, der skulle afsløres – som symptomer på ideologiske magtstrukturer, psykologiske mekanismer eller sociale forhold. Paul Ricoeur beskrev denne tilgang som en hermeneutik drevet af mistanke, hvor den kritiske læsning altid antog, at sandheden lå skjult bag tekstens umiddelbare udtryk. Senere hen har vi i forlængelse af disse fået teoretiske retninger og diskursive kritikker som postkolonialisme, feminisme, queer- og minoritetsstudier. Men i de læsninger, der følger disse teorier, kan det igen ofte være afsløringen, der er vigtigere end forståelsen, og det, der afsløres, bekræfter i værste fald blot det teoretiske og ideologiske udgangspunkt, vi som læsere bevægede os ind i teksten med.

Den væsentligste stemme inden for postkritikken er Rita Felski, der f.eks. i *Uses of Literature* (2008) og *The Limits of Critique* (2015) argumenterer for, at litteraturvidenskaben bør tage læserens oplevelse og tekstens affektive potentiale mere alvorligt. Felski kritiserer, at litteraturkritikken ofte har været fanget i en afslørende læsemetode, hvor målet primært har været at blotlægge magtstrukturer eller afsløre undertrykkende ideologier i tekster. I stedet opfordrer hun til en mere åben og relationel tilgang, hvor

analysen fokuserer på, hvordan litteratur faktisk påvirker sine læsere og den sociale verden, den indgår i.

Også den amerikanske litteraturteoretiker inden for bl.a. kønsstudier og queerteori Eve Kosofsky Sedgwick har bidraget væsentligt til postkritikken, især med sin skelnen mellem paranoid og reparativ læsning. I *Touching Feeling* (2003) beskriver hun, hvordan den paranoide læsning – karakteriseret ved en konstant mistro til teksten – dominerer litteraturvidenskaben. Den reparative læsning, derimod, foreslår en tilgang, hvor læseren tillader sig at engagere sig med teksten uden at være fanget i en afslørende mistro. Denne tilgang har haft stor betydning for postkritikken, der i høj grad trækker på affektteori og en forståelse af litteratur som en oplevelse snarere end blot et objekt for analyse.

En anden vigtig inspiration for postkritikken er videnskabsfilosoffen Bruno Latour, der i sin artikel "Why Has Critique Run Out of Steam?" (2004, oversat til dansk i 2007) argumenterer for, at den kritiske tradition ofte bidrager til at underminere troen på sandhed og viden. Han påpeger, at kritikere ofte er mere optagede af at afsløre skjulte agendaer end af at forstå, hvordan viden og mening faktisk produceres og bruges i verden. Postkritikken trækker på denne kritik ved at insistere på, at tekster ikke blot er ideologiske konstruktioner, men også noget, der skaber affekt, relationer og nye måder at erfare verden på.

Litteraturprofessor Toril Moi har i *Revolution of the Ordinary* (2017) videreført denne tankegang med en sprogfilosofisk tilgang inspireret af filosofen Wittgenstein. Hun argumenterer for, at litteratur ikke nødvendigvis skal forstås gennem mistanke og dekonstruktion, men derimod som en form for handling, der har betydning i kraft af sin brug. Dette perspektiv har bidraget til at nuancere postkritikkens forståelse af, hvordan litteratur fungerer i praksis, og hvordan den skaber mening for sine læsere.

Sammenfattende kan man sige, at postkritikken opstår som en respons på de dominerende kritiske metoder i litteraturvidenskaben, der ofte har været præget af en mistroisk tilgang til tekster. Ved at trække på affektteori, sprogfilosofi og sociologiske

perspektiver søger postkritikken at formulere nye måder at forstå litteratur på, dvs. som et anliggende, der påvirker og engagerer læseren på forskellig vis.

Postkritikken i Danmark

Den centrale skikkelse i postkritikken forbliver dog Rita Felski. Selvom hun er britisk, er det væsentligt at understrege, at hendes virke og tænkning er tæt forbundet med amerikanske universitetsmiljøer. Hun er professor i engelsk litteratur ved University of Virginia og redaktør for det toneangivende tidsskrift *New Literary History*, der har spillet en afgørende rolle i postkritikkens indtog på den akademiske scene. Felski trækker i høj grad på europæiske teoritraditioner som dekonstruktion og poststrukturalisme, men gør det i en amerikansk kontekst, hvor modtagelsen af postkritikken også har været mest polariseret.

I Europa har modtagelsen været mere afdæmpet og nøgtern, om end Danmark skiller sig ud som en undtagelse. Det sidste skyldes blandt andet, at Felski i perioden 2016–2021 var gæsteprofessor ved forskningsprojektet *Uses of Literature* på Syddansk Universitet. Hendes tilstedeværelse her har været med til at forme en dansk postkritisk tradition med centrale bidrag fra forskere som Dan Ringgaard, Tobias Skiveren, Anne-Marie Mai, Peter Simonsen, Ayoe Quist Henkel og Camilla Schwartz.

Postkritikken har affødt væsentlig kritik. For det første er Felskis kritik af kritikken blevet beskyldt for at være et stråmandsargument – som om der fandtes én entydig og monolitisk ”kritik”. For det andet hævdes det, at Felski overser en særlig europæisk tradition, der i modsætning til mistænksomhedens hermeneutik kan kaldes for tillidens hermeneutik, fx hos Paul Ricoeur, og overser betydningen af tænkere som Adorno, Benjamin og Barthes (Ringgaard 2019). Roland Barthes’ distinktion mellem *studium* og *punctum* i *Det lyse kammer* er et eksempel på en læsestrategi, hvor følelsesmæssig affektion – det, der rører – også spiller en central rolle.

Andre kritikpunkter angår postkritikkens forherligelse af lægmandslæseren (Skiveren 2022) og dens påståede mangel på metode og konkrete læsninger (Bale 2018). Felski selv har

forholdt sig afvisende til dette og er blevet citeret for bemærkningen: "I don't do readings" – et citat litteraturforskeren Jon Helt Haarder refererer fra et internt møde på SDU. I den artikel, hvor Haarder (2019) citerer Felski, rejser han et centralt forsvar for postkritikken. Det handler ikke om at *misbruge* litteraturen gennem instrumentalisering ("use"), men om at erkende, at brugen af litteratur altid har fundet sted – også i det, vi kalder teori og metode. Nykritikkens idé om værkets autonomi er for eksempel ikke en given forudsætning, men et resultat af bestemte læsepraksisser, især nærlæsning. Med Haarders ord: Det, nærlæsningen frembringer, er netop forestillingen om autonomi (Haarder 2019, 53). Derfor kan enhver metode betragtes som en form for *brugstyveri*: At læse er at tage litteraturen i brug uden ejerens tilladelse – til eget formål.

Metode handler derfor ikke kun om analytisk distancering, men også om sanselig og affektiv nærhed. Det er en måde *at tænke mere og mærke mere* på – med begreber, der forener teori og erfaring. I sådanne læsepraksisser bliver det tydeligt, hvor lidt "privat" der faktisk er i den subjektivitet, man oplever som sin egen.

En postkritisk læsning kan dermed også forstås som en praksis, hvor læseren i særlig grad tilnærmer sig teksten ved at træde ind i rollen som *den implicitte læser* – den læser, som teksten forestiller sig og appellerer til.¹ Ifølge Wolfgang Iser, som oprindeligt introducerede

¹ Og apropos implicit læser, der jo også er et vigtigt begreb i den retoriske narratologi, så bidrager James Phelans tredeling af læserrespons – i mimetisk, tematisk og syntetisk – med nyttige redskaber til at forstå, hvordan denne implicerede læsning faktisk udfolder sig (Phelan, 2007, s. 5–6). Postkritikken har ofte fokus på *affekt* og *tekstlig virkning*, og det stemmer overens med en mimetisk respons (der engagerer følelser og forventninger), men også med den syntetiske, hvor man bliver opmærksom på tekstens konstruktion og æstetiske valg. Postkritikken rummer med andre ord både en *indlevelse i* og en *opmærksomhed på* – og her mødes affekt, etik og æstetik i en fælles læsebevægelse. Samtidig peger Phelans kollega Peter J. Rabinowitz på en vigtig udvidelse af denne rolle: den *autoriserede læser*. Hvor den implicitte læser er tekstens egen konstruktion, er den autoriserede læser en læser, som har lært at *manøvrere i fiktionens særlige retorik* og som *midlertidigt indvilliger i tekstens forestillinger og konventioner* (Rabinowitz, 1997, s. 23). Det indebærer ikke en ukritisk overgivelse, men en etisk og æstetisk opmærksomhed på, hvordan man bedst muligt stiller sig til rådighed for tekstens virkning – og dermed får størst muligt udbytte. I en postkritisk ramme bliver denne tanke frugtbar: At læse handler ikke blot om at afkode en tekst, men om at kunne *træde ind i den rigtige rolle* – ikke nødvendigvis den, man er enig i, men den, der gør læsningen virksom. Det gælder, som Rabinowitz foreslår, også tekster vi er uenige i, eller som kræver en social, etisk eller æstetisk indlevelse, vi ellers ville afvise: fx at forstå begejstringen for en ekstremistisk tale uden at tilslutte sig den. Netop derfor kan man sige, at postkritik – i forlængelse af Phelan og Rabinowitz – *gør læserrollen synlig* og understreger, at læsning er en performativ akt. Den kræver vilje til at være i teksten, men også vilje til at forlade sig selv – ikke for at blive

begrebet, er den implicitte læser ikke en konkret person, men snarere en funktion indlejret i tekstens struktur. Det er et "tavst billede af en mulig læser", der dannes af tekstens signaler, tomme pladser og aktiveringsstrukturer (Iser 1974; se også Hühn et al. 2022). Det afgørende er, at teksten både kræver og forudsætter, at nogen indtager denne rolle for overhovedet at kunne opnå mening.

I en postkritisk optik bliver denne positionering ikke blot et metodisk vilkår, men et affektivt og etisk engagement. Når man læser postkritisk, forsøger man netop at *acceptere* den invitation, teksten rækker ud med – at læse *med* i stedet for *imod*. Det betyder også, at man ikke straks placerer sig som en læser, der afslører tekstens mekanismer, men snarere som en, der deltager i tekstens meningsskabelse. Man åbner sig for det, Iser kalder en dialektik mellem tekst og læser, hvor meningen ikke er givet på forhånd, men opstår i det, han beskriver som en dynamisk interaktion mellem tekstens struktur og læserens forsøg på at forstå denne.

Dette stemmer derfor fint overens med postkritikkens vægt på tilknytning og affekt. For at teksten kan virke – som affektiv oplevelse, som æstetisk relation, som betydningsskabende anliggende – må læseren træde ind i den rolle, teksten åbner op for. At læse postkritisk er således ikke et fravalg af analyse, men måske det man kunne kalde en forpligtelse på den implicitte læsers vilkår. Man læser, som om man *vil forstå*, som om man *vil blive berørt*, og som om man *vil følge teksten* i stedet for straks at løbe foran eller under denne.

Denne bevægelse bliver f.eks. særligt tydelig i læsningen af Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme* (se nedenfor), hvor teksten insisterer på relation snarere end fortolkning og inviterer læseren til at tage del i en henvendelse, som allerede er i gang. Det

tekstens fortolker, men dens midlertidige medspiller. Det betyder, at den postkritiske læser ikke bare er passiv modtager af tekstens kald, men en læser, der med præcision og affektiv opmærksomhed forsøger at svare.

er ikke kun jeget, der taler ud i rummet – det er også læseren, der placeres i det tomme sæde over for digtet.

Desuden kan man tænke bevægelsen – hvor man træder ind i tekstens verden og accepterer dens præmisser – som svarende til det, Samuel Taylor Coleridge i sin tid kaldte *a willing suspension of disbelief*. For at fiktion overhovedet kan virke, må læseren midlertidigt sætte sin skepsis på pause og indgå i en slags stiltiende pagt med teksten. Postkritikken aktualiserer netop denne oprindelige fordring i læsningen af skønlitteratur: ikke som naiv tiltro, men som et etisk og affektivt engagement. Når man læser postkritisk, suspenderer man ikke dømmekraften, men den refleks, der straks vil afdække og afvise – for i stedet at lade sig gribe, bevæge og måske forandre.

Dermed bliver postkritisk læsning en metode, der på én gang er empatisk og eksperimenterende. Den arbejder med tekstens egne strukturer og følelser, snarere end mod dem. Den insisterer på at indtage den plads, teksten holder fri til læseren – ikke som en passiv modtager, men som en medskabende, der midlertidigt accepterer tekstens præmisser. Det er netop i denne villighed til at læse *som den læser teksten henvender sig til*, at postkritikken finder sit etiske og æstetiske grundlag.

Postkritikkens interesse for læsepraksisser har i Danmark også ført til en interesse for at undersøge, hvordan forfattere selv læser – ikke for at påvise intertekstualitet eller metafiktion, men for at forstå, hvordan subjektivitet formes litterært. Camilla Schwartz kalder det selvudforskning (Schwartz 2019), og det, man undersøger, er netop den måde, subjektivitet bliver til i mødet med litteratur.

Når vi læser forfatterens læsninger, læser vi ikke blot litteraturen – vi læser det liv, den peger på. Karl Ove Knausgård's *Min kamp* er ikke vigtig, fordi den er selvbiografisk, men fordi hans længsel efter autenticitet vækker en lignende længsel hos læseren. Vi læser ikke for at forstå *litteraturen* bedre, men for at blive bedre til at leve. Det er det, postkritikken insisterer på: Læsningens transformative potentiale, hvor litteratur bliver et sted for fælles liv, erkendelse og opmærksomhed.

Hvordan laver man en postkritisk analyse?

Der findes ingen formel for, hvordan man laver en postkritisk læsning, men på baggrund af ovenstående kan man vælge at følge disse trin, hvor det altafgørende som tidligere påpeget er, at man betragter teksten som et *anliggende* snarere end et kunstnerisk produkt, der skal fortolkes:

1. **Beskrivelse frem for fortolkning** – Start med at beskrive tekstens overflade, dens tone, stil og stemning, ja dens paratekst. Hvordan opleves teksten? Hvilke affektive reaktioner fremkalder den? En postkritisk læsning undgår at reducere teksten til et symbolsk system og ser i stedet på, hvordan den virker på læseren. Beskrivelsen kan omfatte alt fra syntaks og gentagelser til lydlige og visuelle elementer i teksten. Beskrivelse bliver således ikke blot et forstadium til fortolkning, men et analytisk redskab i sig selv. OBS: Det er en kæmpe fordel at have den fysiske bog på klassen, så dens paratekstuelle tilstedeværelse kan præge denne del af læsningen. Alternativt kan man bruge billeder af omslag mv.
2. **At tænke med teksten frem for mod den** – I stedet for at afsløre, hvad teksten 'egentlig' siger eller kritisere dens ideologiske struktur, forsøger man at følge tekstens egen logik, ja blive dens implicitte læser. Hvad inviterer teksten læseren til at gøre eller føle? Hvordan skaber den sin egen meningshorisont? Ved at læse *med* teksten i stedet for *imod* den bliver det muligt at forstå, hvordan den åbner nye måder at erfare verden på, snarere end blot at se den som en repræsentation af eksisterende magtforhold.
3. **Affekt og stemning** – Hvilke stemninger præger teksten? Hvordan formidles følelser gennem sprog, rytme og billedsprog? En postkritisk læsning er opmærksom på de affektive mønstre, der skaber litteraturens virkning. Tekster kan fremkalde glæde, melankoli, uro eller eufori – og disse følelser er ikke blot individuelle, men socialt og kulturelt formidlede. Postkritikken undersøger, hvordan en tekst

genererer affekt i en bestemt kontekst, og hvordan denne affektive dimension bidrager til tekstens betydning og modtagelse.

4. **Relationel forståelse** – Hvordan knytter teksten sig til læseren, andre tekster eller sociale fænomener? Postkritikken undersøger, hvordan litteratur indgår i netværk af betydning og relationer frem for blot at være et lukket system. En tekst kan vække genklang hos læseren gennem kulturelle referencer, genkendelige situationer eller følelsesmæssige strukturer, der overskrider det rent individuelle. Postkritikken er således ikke en ren subjektiv metode, men en undersøgelse af, hvordan tekster fungerer i et netværk af aktører, der altid er underlagt sociale og historiske sammenhænge.
5. **Litteraturens brugsværdi** – Overvej, hvordan teksten kan anvendes, snarere end hvad den betyder i en klassisk analytisk forstand. Hvordan har teksten påvirket forskellige læsere? Hvordan cirkulerer den i en kulturel sammenhæng? En postkritisk læsning kan således se på, hvordan en tekst bliver læst og modtaget, hvilke diskussioner den afføder, og hvordan den får betydning i forskellige læsemiljøer. Denne tilgang giver mulighed for at forstå teksten ikke blot som statisk værk, men som noget, der er i bevægelse og skaber nye betydningsdannelser over tid.

En postkritisk læsning kan være særlig frugtbar i arbejdet med litteratur, der udfordrer faste betydningsrammer, eller som skaber stærke oplevelser. Den kan også være nyttig i undervisning, hvor den giver mulighed for at integrere læserens oplevelse og engagement i den analytiske proces. Ved at fokusere på tekstens relationelle og oplevede dimensioner kan man åbne for en mere dynamisk og engageret litteraturlæsning. Postkritikken giver på denne måde et redskab til at nærme sig litteraturen med en mere sensitiv, undersøgende og oplevelsesbaseret tilgang, der ikke vil reducere teksten, men anerkender dens evne til at skabe forandring, refleksion og forbindelse mellem mennesker.

Litteratur i brug og litterært feltarbejde

I forhold til den sidste del, der handler om litteraturens brugsværdi, kan man med fordel fokusere på, hvordan litteraturforskeren Hans Lind foretager en bevægelse fra postkritikkens teoretiske indsigter til en måde at arbejde med litteratur på. ”Kan man overhovedet beskæftige sig med litteratur*brug* fra skrivebordet?”, spørger Lind (2022, 28). Lind tager konsekvensen af dette misforhold og bevæger sig ud i det, han kalder *litterært feltarbejde*, som også kan være værd at dvæle en smule ved, for den der gerne vil forsøge at læse postkritisk. Igen bygges der på en forståelse af litteratur som noget, der ikke blot eksisterer i et tekstligt rum, men litteraturen som en aktør, der bruges og skaber mening i sociale sammenhænge, eller igen *et anliggende*. Litterært feltarbejde i forlængelse af postkritikken indebærer derfor en bevægelse fra analyse af selve teksten til en beskrivelse af de måder, hvorpå litteraturen indgår i menneskers liv, enten gennem læsefællesskaber, sociale medier eller i uddannelsesmæssige sammenhænge.

For at forstå litteraturens brugsdimension foreslår Lind en kombination af litteraturvidenskabelige og etnografiske metoder, hvor deltagerobservation, interviews og analyse af tekstsamtaler bliver centrale redskaber. I stedet for at anskue litteraturen som en statisk størrelse undersøges den som et dynamisk fænomen, der cirkulerer og får betydning i bestemte kontekster. Postkritikken har længe argumenteret for et generelt brugsbegreb, men Lind peger på nødvendigheden af at konkretisere dette gennem en analyse af specifikke brugsmønstre. Det handler om at spørge, hvordan litteratur praktiseres, hvilke sociale funktioner den opfylder, og hvordan den påvirker sine læsere på et affektivt niveau. Feltarbejdet kræver derfor en eksplorativ, situeret analyse, hvor forskeren tilpasser sin metode til det specifikke felt og de mennesker, der indgår i undersøgelsen.

Samtidig understreger Lind, at litteraturens betydning er relationel. Den eksisterer ikke isoleret, men skabes i mødet mellem tekst, læser og kontekst. Dette betyder, at læseren må forholde sig til, hvordan litteraturen aktiveres i forskellige sammenhænge, og hvordan

den bliver en del af sociale og kulturelle netværk. Gennem interviews og observationer kan man kortlægge, hvordan litteratur indgår i læsefællesskaber, hvordan den påvirker læseres oplevelser, og hvordan den bruges i undervisning eller andre institutionelle sammenhænge. Ved at fokusere på det som Lind kalder litteraturens ”selskabelighed” åbner feltarbejdet for en forståelse af, hvordan tekster ikke blot læses individuelt, men også fungerer som en platform for fælles refleksion, identitetsdannelse og følelsesmæssige forbindelser.

Denne tilgang kan med fordel overføres til en undervisningssammenhæng, hvor elever og studerende introduceres til litterært feltarbejde gennem en praksisnær metode. Det vil formentlig blive for omfattende for den almindelige gymnasieelev, men man kan måske lade sig inspirere af ideen om feltarbejde ved at tage sine elever med til litterære arrangementer, oplæsninger, forfattersamtaler, besøge skriveskoler, invitere forfattere ind m.m. Hvis det derimod drejer sig om universitetsstuderende, kan man godt forestille sig, at man indledte et forløb med en introduktion til postkritik og litteraturens brugsværdi, hvor de studerende først præsenteres for postkritikkens centrale begreber og diskuterer, hvordan litteratur anvendes i hverdagen og i samfundet. I forlængelse af dette kan de formulere forskellige undersøgelsesspørgsmål og vælge en metode, fx interviews, deltagerobservation eller analyse af litteratur i sociale medier. Andre gange kan det litterære feltarbejde dog bare helt simpelt foregå på klassen, hvis man forestiller sig, at de studerende undersøger anmeldelser, interviews eller reaktioner, forfatterens profil på sociale medier, brugerkommentarer på platforme som Mofibo eller Saxo.

Ved at inddrage feltarbejde på den ene eller anden måde i undervisningen bliver litteraturundervisningen mere praksisnær og engagerende. Studerende og elever får mulighed for at arbejde med litteratur på en måde, der rækker ud over den traditionelle tekstnære analyse og i stedet ser litteraturen som et dynamisk fænomen, der skaber betydning i sociale fællesskaber.

For en god ordens skyld vil jeg dog vanen tro her på metodebogen.dk lave en eksemplarisk (mini)analyse af Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme*. En længere læsning findes i Kjerkegaard (2017). Læg mærke til, at jeg regner hele værket / bogen for at være genstand for min læsning. En pointe for postkritikken er således, at den betydning, der skabes i fællesskaber eller den selskabelighed værket påkalder, ofte også beror på bogens udseende, udstyr m.v. Med andre ord bogens *paratekst*, hvor paratekst forstås som ”de tekster, der omgiver og støtter op omkring en hovedtekst” (Kjerkegaard 2017, 22).

Hovedteksten kan både være af litterær og ikke-litterær art, fra fagbøger til digte.

Paratekster deles ofte op i peritekster og epitekster. *Peritekster* er de nært (materielt) tilknyttede paratekster som omslags-layout, forfatternavn, titel og undertitel, forlagsoplysninger og evt. forord, dedikationer, mottoer eller noter, tekst på bagsiden og flapperne osv., imens de mere løst tilknyttede, mere uhåndterbare og uafgrænsede paratekster kaldes for *epitekster*. Det kunne være forfatterinterviews, annoncer og journalistiske forskræp eller blurbs, dvs. tekster, som er medstyrende i forhold til tekstens vej ud i en offentlighed.

En postkritisk læsning af Nordenhofs *det nemme og det ensomme* kræver således, at vi udvider vores forståelse af, hvad der konstituerer værkets betydning. Ved at inddrage paratekstbegrebet, som rummer både de materielle og medieorienterede elementer omkring værket – ja værket situeret i en litterær kultur – kan vi begynde at forstå, hvordan det fremstår i et netværk af tekster, der skaber mening på flere niveauer. Denne tilgang åbner op for en læsning, hvor ikke blot indholdet, men også de ydre rammer og diskurser, værket opererer i, kan belyse dets betydning. I denne sammenhæng bliver det vigtigt at se på, hvordan Nordenhofs tekst bliver formidlet og opfattet i de kontekster, som dens paratekster skaber – fra forlagsinformationer til opslag på sociale medier – og hvordan disse aspekter spiller ind i en postkritisk læsning, der ser på relationer mellem tekst, læser og det omgivende samfund.

En postkritisk læsning af Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme*

Læsningen af Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme* kan passende starte med forsiden af bogen, der allerede sætter en bestemt tone: et snapshot af forfatteren, en computeranimeret cigaret, kejtede bogstaver, et hotelværelse i en umoderne grøn farve. Det hele fremstår både iscenesat og tilfældigt, privat og offentligt på samme tid. Denne dobbelthed spejler sig i digtene, hvor jeget både blottes og træder tilbage, hvor erindringen er både intim og distanceret.

Digtene etablerer en særlig læseoplevelse – ikke gennem en klassisk narrativ struktur, men via en affektiv strøm af scener, fragmenter og materielle detaljer. Når jeget skriver “du sku se mig når du ikke er her” (Nordenhof 2013, 36) eller “jeg vil ikke skrive mere i dag, jeg kommer ind til dig nu” (Nordenhof 2013, 45), fornemmer læseren en bevægelse mellem nærhed og fravær, en kropslig og følelsesmæssig dynamik, der måske ikke helt kan indfanges af en traditionel fortolkning, men må mærkes.

Nordenhofs sprog gør brug af det private og intime, ikke som en selvbiografisk bekendelse, men som noget læseren inviteres til at tage del i. I den forstand føles digtsamlingen som et fotoalbum, man som læser inviteres med ind i, hvor man ikke kender alle mennesker på billederne, men hvor de omtales alligevel. Digtene insisterer ikke på sandhed i klassisk forstand – de fungerer snarere som en række situationer, hvor betydning opstår i mødet mellem tekst og læser.

Det hotelværelse, der optræder på både forsiden, kan forstås som en affektiv scene: et midlertidigt, grænseløst rum, hvor identitet ikke er fastlåst, men flydende. Jeget befinder sig i en form for eksistentiel transit – hverken helt hjemme eller helt fremmed. En postkritisk læsning vil ikke nødvendigvis identificere dette som et “symbol” på modernitetens rodløshed, men snarere undersøge, hvordan hotelværelset opleves gennem teksten: som et rum af sårbarhed, refleksion og potentiale.

Læseren træder ind i digtenes verden ikke for at dechifrere skjulte budskaber, men for at være til stede i deres rytmer, deres gentagelser, deres materielle sensibilitet. På samme måde som digtene beskriver hænder, der rører ved verden – “sjippetorvets håndtag, en fedtet pik, hente salt og peber” (Nordenhof 2013, 35) – indbyder de også læserens opmærksomhed til at blive taktil, sansende, deltagende.

I denne forstand handler Nordenhofs digte ikke om et klassisk litterært subjekt, men om en tilstand af berøring – mellem jeget og verden, mellem læseren og teksten. En postkritisk læsning fastholder denne åbne, inviterende kvalitet og undgår at reducere digtene til en allerede kendt fortolkning. I stedet lader den digtene virke, som de er: sanselige, nøgterne, affektivt overrumplende.

I forlængelse af denne foreløbige læsning af *det nemme og det ensomme* giver det mening at se nærmere på, hvordan Nordenhof selv rammesætter sit forfatterskab – ikke som kunstværker i klassisk forstand, men som anliggender. Allerede i et centralt Facebookopslag fra 2014 understreger Nordenhof, at hun “ikke [er] i tvivl om, at det at skrive *det nemme og det ensomme* blandt andet reddede mit liv. Jeg havde for første gang i mit liv tror jeg en følelse af at kunne tale sandt og kærligt.” Hun tilføjer, at hun “tror mange andre mennesker end mig er ved at dø af fiktion,” og formulerer her en modvilje mod fiktionspraksisser, som ikke føles forankrede i virkelighed og relation. Det er i denne vending – væk fra fiktionen, sådan som hun forstår den, og hen mod en mere virkelighedsnær, måske ligefrem terapeutisk skrivning – at man for alvor kan se, hvordan Nordenhof tænker sine værker ikke som afsluttede kunstobjekter, men som virkelighedsnære udsagn, rettet mod en anden. Ikke bare læseren, men det fælles liv.

Med sine tekster vil Nordenhof ikke blot afbilde virkeligheden, men intervenere i den. Nordenhofs intention om oprigtighed betyder, at teksterne ikke først og fremmest skal forstås som æstetiske kompositioner, men som udtryk for en livsform, en livsindstilling. Som jeg skriver i læsningen af *det nemme og det ensomme* fra *Den menneskelige plet*, handler digtsamlingen ikke blot om blottelse, men udtrykker “blottelsen som

livsindstilling,” hvor sårbarhed er selve betingelsen for at blive set – for at blive relateret til. Dette er også en pointe i postkritisk teori, hvor litteraturen netop ikke læses for at blive afkodet, men for at blive delt.

Når Nordenhof skriver om kroppen, om vold, om sexarbejde, gør hun det ikke for at chokere eller ophøje det private til det politiske – men snarere for at nedbryde grænsen mellem det private og det politiske, mellem det litterære og det levede. Det gælder ikke mindst i de passager, hvor det lyriske jeg henvender sig til en navngiven anden: “må skrive til morten! / må skrive til bjørn!” (Nordenhof 2013, 9). Her får vi fornemmelsen af at læse over skulderen, at være vidne til noget egentlig privat – men samtidig forstår vi, at vi også er inviteret. Nordenhof skriver med det, Adam Kelly i sin teori om *The new sincerity* (2016) kalder en *conversational mode* – hvor litteraturen bliver samtale snarere end konstruktion, og hvor læseren inviteres med ind i en fælles erkendelsesproces, ikke som ekspert, men som medfølede deltager.

Det handler dermed ikke om at lave kunst, men om at skabe forbindelser. I *Djævlébogen* fra 2023 skriver hun henvendt til læseren: “jeg kan jo virkelig/ ikke/ gøre hele arbejdet/ alene” (Nordenhof 2023, 18). Her bliver læsningen selv en del af værkets performative struktur – teksten bliver igen et anliggende. Man skal ikke læse Nordenhof for at forstå hende, men for at *være med*.

Denne form for litteratur kalder på en ny forståelse af, hvad et litterært værk overhovedet er. Det betyder også, at de paratekstuelle rammer – fx Nordenhofs blog, hendes Facebookopslag, interviews – ikke er sekundære. De er en integreret del af værkets anliggende. De demonstrerer forfatterskabet som et åbent og uafklaret sted, og de understreger, at Nordenhof ikke ønsker at være en ophøjet forfatter, et ikon, men et menneske i kontakt med sin omverden.

I en postkritisk læsning handler det derfor ikke om at adskille værk og kontekst, men om at registrere, hvordan værket forbinder og virker ind i denne forbindelse – hvordan det insisterer på virkelighed, relation og deltagelse. Nordenhofs tekster opleves som netop

dét: ikke som lukkede kunstværker, men som åbne anliggender, der kræver noget af os og giver noget igen. De minder os om, at litteratur ikke kun skal tolkes, men også mærkes, og måske endda bruges – som et redskab til at tale sandt og kærligt, i det mindste for en stund.

Afsluttende reflektioner

En postkritisk læsepraksis handler i sidste ende om at muliggøre det, som jeg andetsteds (Kjerkegaard 2024) kalder *den personlige fremkaldelse* – en læsning, der både udspiller sig i læseren og i verden. Det er en læsning, hvor den litterære tekst ikke bare tolkes, men bruges, mærkes, deles og skrives frem – i et rum, hvor læserens affektive og sociale tilstedeværelse ikke er en fejl, men en forudsætning for at noget overhovedet sker. Som den amerikanske litteraturredaktør Louise Rosenblatt skriver, er det netop dette møde mellem tekst og læser, der udgør læsningens begivenhed: en begivenhed, hvor både værk og læser transformeres (Rosenblatt 1995). At undervise i litteratur er at skabe rammer for denne begivenhed – og det kan meget vel begynde med spørgsmålet: *Hvordan føles det her?*

Litteraturen er denne (evigt fortabte) længsel efter hinanden og til livet. Den er ikke et redskab til at undergrave vores tro på sproget eller hinanden, men snarere menneskets – muligvis naive – bud på, at det bør kunne betale sig at blive ved med at sige og skrive noget til hinanden, også selvom vi ved, vi ikke altid kan læse hinanden. Postkritikken tager denne længsel alvorligt. Den insisterer på, at læsning er mere end dekonstruktion og distance; den er også tilknytning, sårbarhed og deltagelse.

I denne forstand peger postkritikken også på de usynlige grænser, som kritik ofte har opretholdt. Som Rita Felski har fremhævet, er kritik ikke blot en metode, men en særlig form for kulturel kapital – en måde at markere tilhørsforhold, akademisk smag og intellektuel autoritet på (Felski, 2022). Det kritiske blik er ikke nødvendigvis mere sandt, men det har ofte været mere legitimt. Postkritikken minder os om, at det også er muligt at læse som menneske – ikke i modsætning til at læse som akademiker, men som en måde at berige den akademiske læsning. Det handler ikke om at vælge mellem teori og følelse, men om at krydsgøde dem, som Felski skriver: at “cross-fertilize” det videnskabelige og det levede, det begrebslige og det oplevede (Felski 2022, 339). Det er her, læsningen bliver levende – og muligvis også mere retfærdig.

At læse postkritisk er ikke at læse mod teksten, men at læse med den – med sine sanser, sit sprog og sin usikkerhed. Det er ikke et fravalg af teori, men et valg af opmærksomhed. Det er ikke en flugt fra analyse, men et andet sprog for, hvordan man kan tage litteraturen alvorligt – som noget, der ikke blot skal tolkes, men mærkes, bæres og måske besvares. Ikke for at finde sandheden om teksten, men for at finde et sted i den, hvor man kan begynde at høre sig selv og verden lidt tydeligere.

Anvendt litteratur

Anker, Elizabeth S. 2017. "Postcritical Reading, the Lyric, and Ali Smith's *How to be Both*" *Diacritics*, 45.4, 16-42.

Auyoung, Elaine. 2020. "What We Mean by Reading" i *New Literary History* 51.1, 93–114.

Bale, Kjersti. 2018. "Postkritisk kritikk av kritikken", *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift*, nr. 1, 78-93.

Barthes, Roland. 1996. *Det lyse kammer*. Kbh.: Gyldendal.

Best, Stephen & Marcus Sharon. 2009. "Surface Reading: An Introduction", *Representations* 108.1, 1-21.

Felski, Rita. 2008. *Uses of Literature*. Malden, MA: Blackwell Publishing.

Felski, Rita. 2012. "Critique and the Hermeneutics of Suspicion." *M/C Journal*, 15(1).
journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/431.

Felski, Rita. 2015. *The Limits of Critique*. Chicago: The University of Chicago Press.

Felski, Rita, & Elizabeth S. Anker. 2017a. "Introduction" i Felski and Anker (red.). *Critique and Postcritique*, Durham, NC: Duke Univ. Press.

Felski, Rita. 2017b. "Postcritical Reading". *The American book review*, 38.5.

Felski, Rita. 2022. "Postcritique: Past Influences and Present Conjunctures." *Media Theory*, 7(1), 329-342.

Henkel, Ayoe, & Stefan Kjerkegaard. 2024. "Fokus på følelser og fornemmelser. Postkritik og den affektive tilgang". I Johannes Fibiger, Ayoe Quist Henkel, Stefan Kjerkegaard, Tobias Skiveren (red.). *Verden i litteraturen - litteraturen i verden: Litteraturpædagogiske positioner og potentialer*. Samfundslitteratur.

Hühn, Peter, & Roy Sommer. 2022. "Implied Reader". In Hühn, P. (Ed.), *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg University. www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/59.html.

Haarder, Jon Helt. 2019. "Brugstyveri. Teori, metode og det litterære faktums uregerlighed" i Anne-Marie Mai (red.): *Litteratur i brug*, Hellerup: Spring 2019.

Iser, Wolfgang. 1974. *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Iser, Wolfgang. 1978. *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore: Johns Hopkins UP

Kelly, Adam. 2016. "The New Sincerity" i *Postmodern/Postwar - And After*. Iowa State Press.

Kjerkegaard, Stefan. 2017. *Den menneskelige plet. Medialiseringen af litteratursystemet*. Frederiksberg: Dansklærerforeningen.

Kjerkegaard, Stefan og Dan Ringgaard. 2019. "Hvordan forfattere læser. Et bidrag til postkritikken med læsninger i Karl Ove Knausgård's *Min kamp* og Christina Hesselholdts *Selskabet*." in Jens Lohfert Jørgensen; Louise Mønster; Michael Kallesøe Schmidt (red.): *En ny kritik*, Hellerup: Forlaget Spring, 65-81.

Kjerkegaard, Stefan. 2023. "Postkritik". I Fibiger, J. & Mølgaard, N. (red.): *Litteraturens tilgange*. 3 udg. Hans Reitzels Forlag, s. 465-486.

Kjerkegaard, Stefan, 2024. "Litteraturens fremkaldelser. Om hvad der kvalificerer en litterær læsning". I Johannes Fibiger, Ayoe Quist Henkel, Stefan Kjerkegaard, Tobias Skiveren (red.). *Verden i litteraturen - litteraturen i verden: Litteraturpædagogiske positioner og potentialer*. Samfundslitteratur.

Latour, Bruno. 2004. "Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern", *Critical Inquiry* 30.2, 225-248.

Latour, Bruno. 2007. *Hvorfor er dampen gået af kritikken: fra kendsgerninger til anliggender*. Kunstakademiets arkitektskole: København.

Lind, Hans. 2022. *Hvordan lærer forfattere at læse?* Ph.d.-afhandling, Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet.

Love, Heather. 2010. "Close but not Deep: Literary Ethics and the Descriptive Turn", *New Literary History*, 41.2, 371-391.

Mai, Anne-Marie (red.). 2019. *Litteratur i brug*, Hellerup: Spring.

Moi, Toril. 2017. *Revolution of the ordinary. Literary studies after Wittgenstein, Austin, and Cavell*. Chicago / London: The University of Chicago Press.

Nordenhof, Asta Olivia. 2013. *det nemme og det ensomme*. Basilisk.

Nordenhof, Asta Olivia. 2023. *Djævlbogen*. Gads Forlag.

Phelan, James. 2007. *Experiencing Fiction: Judgments, Progressions, and the Rhetorical Theory of Narrative*. Columbus: Ohio State University Press.

Rabinowitz, Peter. J. & Michael W. Smith. 1997. *Authorizing Readers: Resistance and Respect in the Teaching of Literature*. New York: Teachers College Press.

Ringgaard, Dan, 2019: "Brugslæsning på Caffè Dante" i Mai, Anne-Marie (red.): *Litteratur i brug*, Hellerup: Spring 2019.

Rosenblatt, Louise M. 1995. *Literature as Exploration*, Fifth Edition, New York [1938].

Forslag til fremgangsmåder

1. Beskriv tekstens overflade og virkemidler

Fokus: Hvad møder os i teksten – og hvordan?

- Hvordan ser teksten ud? Beskriv tone, stil, rytme og stemning. Er den dystert, let, vred, nærgående, kejtet?
- Undersøg paratekster (forside, forord, genreangivelser, titel osv.).
- Notér sanselige eller særlige sproglige træk: gentagelser, metaforer, rytmer, syntaks.
- Hvad mærker du som læser – før du forsøger at forklare det?

Eksempel: Forsiden af Asta Olivia Nordenhofs *det nemme og det ensomme* fremstår både akavet og privat, hvilket farver læseoplevelsen allerede før første linje.

2. Læs med teksten – følg dens logik

Fokus: Hvad inviterer teksten dig til?

- Hvad vil teksten dig? Hvad føles vigtigt – ikke hvad er “temaet”?
- Træd ind i den implicitte læsers rolle: Hvilket blik forudsætter teksten? Hvilken samtale indbyder den til?
- Undgå at afkode eller afsløre – bliv i teksten og dens egen meningshorisont.
- Følg stemmens spor: Hvad interesserer teksten sig for? Hvad dvæler den ved?

Eksempel: Når Nordenhof skriver “jeg kommer ind til dig nu”, inviteres læseren ikke til at analysere, men til at følge en bevægelse: fra sprog til nærvær.

3. Undersøg affekt og stemning

Fokus: Hvordan mærkes teksten?

- Hvilke følelser eller stemninger vækker teksten? Melankoli, glæde, ubehag, ømhed?
- Hvordan formidles affekt gennem rytme, gentagelse, tomrum, pause eller intensitet?
- Er der affektive skift i teksten – hvor, og hvordan?

Eksempel: Teksten kan skabe en følelse af ensomhed ikke gennem erklæring, men gennem fravær – pauser, ubesvarede henvendelser, tomme rum.

4. Inddrag kontekst og relationer

Fokus: Hvordan er teksten forbundet med andet og andre?

- Har du læst noget lignende før – og hvordan minder det her om eller adskiller sig fra det?
- Hvad kan teksten være et svar på – i tiden, i samfundet, i litteraturen?
- Hvordan knytter den sig til en læser, en stemme, en situation?

Eksempel: Nordenhofs henvendelse til “morten” og “bjørn” åbner digtet op mod konkrete, udenforstående andre – det er ikke kun et lyrisk jeg, men en social tekst.

5. Overvej tekstens brugsværdi

Fokus: Hvad kan vi bruge teksten til – og hvordan bruges den allerede?

- Hvordan bliver teksten delt, citeret eller diskuteret (i anmeldelser, på sociale medier, i undervisning)?

- Hvilken funktion har den i din egen læsning? Trøster den? Provokerer den? Samler den dig?
- Hvordan arbejder teksten i et netværk – mellem forfatter, læser, kontekst og kultur?

Eksempel: det nemme og det ensomme bruges i offentlige debatter om kærlighed, vold, velfærd og klasse – men fungerer også for mange læsere som en slags privat støtte eller spejl.

Fase	Spørgsmål	Fokus	Eksempler
1. Beskriv tekstens overflade	Hvad ser og hører du i teksten? Hvordan opleves den?	Tone, stil, rytme, paratekst, sansning	“Bogens forside virker privat og iscenesat – det præger min læsning.”
2. Læs med teksten	Hvad inviterer teksten dig til? Hvilken læserrolle skaber den?	Følg tekstens logik og stemme – vær den implicite læser	“Når jeget siger ‘jeg kommer ind til dig nu’, føles det som en gestus – ikke et tema.”
3. Undersøg affekt og stemning	Hvilke følelser vækker teksten – og hvordan?	Affektive mønstre, sprog, rytme, ubehag, glæde	“Den føles ensom og nær – ikke bare på grund af ordene, men på grund af pauserne.”
4. Se relationer og kontekst	Hvilke forbindelser aktiverer teksten? Til dig, til samfundet, til andre tekster?	Intertekst, kultur, sociale sammenhænge	“Henvisningen til ‘morten’ og ‘bjørn’ gør teksten social og åben.”
5. Overvej brugsværdi	Hvordan bruges teksten? Hvad gør den ved dig – og i verden?	Tekstens funktion, deling, anvendelse, virkning	“Digtet trøster og åbner for sårbarhed – jeg tænker mere end jeg tolker.”

Brug i undervisningen

Lad elever eller studerende arbejde med modellen i tre faser:

1. **Før-læsning:** Aktivér forhåndsviden og affektive forventninger (paratekst).
2. **Under-læsning:** Læs langsomt og mærk stemningen – ikke jagt på fortolkning.
3. **Efter-læsning:** Tal om brugsværdi og relationer – hvad gør teksten ved jer?

Brug modellen som afsæt for analyse, men også for refleksion, dialog og kreativ skrivning.